

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ПРЯКО ИНВЕСТИРАНЕ В ИНФОРМАЦИОННАТА ИКОНОМИКА¹

Проф. д-р Йордан Василев
Ас. Елица Петкова

Резюме

Още през втората половина на XX век на всички учени изследователи и на обществото става ясно, че индустриалната икономика се намира във фазата на залеза си, а нейното място постепенно се заема от нова, постиндустриална (информационна) икономика.

Целта на настоящата студия е да се осветлят някои страни от природата на информационната икономика като необходимо присъща на информационното общество и да се посочат стратегическите и конкретните условия за инвестиране на бизнеса при тази нова обстановка.

Задачите, които се решават, във връзка с така поставената цел са: да се направи характеристика на зараждащата се информационна икономика и нейните особености; да се очертае отрасловата насоченост на преките чуждестранни инвестиции в информационната икономика; да се разкрият мотивите, които оказват най-съществено влияние върху инвестиционните решения в постиндустриалната икономика; да се изведат насоки за приспособяване на икономическата политика към изискванията на информационната икономика.

Изследователската теза е, че информационната икономика променя условията за водене на бизнес и поведението на предприятията и по-конкретно на транснационалните компании, което поставя необходимост от адаптиране на икономическата политика към новите реалности.

Основните резултати от изследването могат да бъдат систематизирани, както следва: изяснени са теоретичните основи на информационното общество и икономика; анализирани са мотивите за пряко инвестиране зад граница и са изведени факторите, които имат водещо значение за ПЧИ в новите условия. На тази основа е оценена връзката между информационната икономика и възможностите за пряко инвестиране; направен е анализ на ПЧИ в сектора на услугите, като е обърнато специално внимание на инвестициите на зелено и сливанията и придобиванията; изведени са препоръки за адаптиране на икономическата политика, така че да съответства на променената стопанска среда.

Ключови думи: информационно общество, информационна икономика, икономическа политика, преки чуждестранни инвестиции.

JEL: A10, E22, E60, P45, Q38.

¹ Участието на авторите в написването на студията е, както следва:

- Проф. д-р Йордан Василев – параграф 1 и 2;

- Ас. Елица Петкова – резюме, въведение, параграфи 3, 4, 5 и заключение.

OPPORTUNITIES FOR DIRECT INVESTMENT IN THE INFORMATION ECONOMY²

Prof. Yordan Vassilev PhD

Assist. Prof. Elitsa Petkova

Abstract

As early as the second half of the twentieth century, it was already clear to all the scholars and researchers of the society and its inherent economy that the industrial economy was on the wane, and its place was gradually occupied by a new, post-industrial (information) economy.

The **aim** of the present paper is to highlight some aspects of the nature and characteristics of the information economy as a necessary intrinsic part of the information society and to identify the strategic and particular conditions for business investment in this new environment.

The **problems** to be solved in relation to the stated objective of the research are: to characterize the emerging information economy and its peculiarities; to outline the branch orientation of the foreign direct investments in the information economy; to highlight the motives that have the most significant impact on investment decisions in the post-industrial economy; to provide guidelines for adapting economic policy in line with the new realities.

The **research thesis** is that: the information economy changes the conditions for conducting business and also the behavior of enterprises, particularly transnational corporations, which necessitates the adaptation of the economic policy to the new realities.

The main results of the research can be summarized as follows: The theoretical foundations of the information society and economy have been clarified; The motives for direct foreign investment have been analyzed and the factors that are of major significance for FDI in the new conditions have been derived. On this basis, the relationship between the information economy and the opportunities for direct investment has been assessed; An analysis of FDI in the service sector has been made, with special attention paid to greenfield investments and mergers and acquisitions; Recommendations have been made to the economic policy so that it can be adapted to the new business and economic environment.

Keywords: information society, information economy, economic policy, foreign direct investment.

JEL: A10, E22, E60, P45, Q38.

---

² The participation of the authors in the writing of the paper is as follows:
- Prof. Yordan Vassilev Ph.D - paragraphs 1 and 2;
- Assist. Prof. Elitsa Petkova - abstract, preface, paragraphs 3, 4, 5 and conclusion.

Въведение и актуалност на проблема

В началото на 60-те години на ХХ век се формират важните методологически основи на ново социално състояние. Неговото развитие преминава от отиващия си традиционен индустриализъм към икономика на услугите, съпроводена с повишаване ролята на технологичния фактор, науката и образованието. Изключителната интензивност, с която се развиват тези процеси, прави актуален въпроса за моделиращото влияние на информационната икономика върху стопанската среда и поведението на бизнеса. Тези нови условия поставят множество предизвикателства пред бизнеса и икономическото развитие на страните. В същото време информационната икономика предоставя и редица възможности за напредък, при условие че се прилага адекватна на новите условия икономическа политика.

Целта на настоящата студия е да се осветлят някои страни от природата на информационната икономика като необходимо присъща на информационното общество и да се посочат стратегическите и конкретните условия за пряко инвестиране при тази нова обстановка. А когато поведението на бизнеса и икономическата политика са в унисон с историческите реалности, това води до съществени икономически резултати.

Обект на настоящото проучване са преките чуждестранни инвестиции в информационната икономика.

Предмет на научната разработка са специфичните условия за пряко инвестиране в рамките на формиращото се глобално информационно общество и съответстващата му информационна икономика. От изключителна важност за стопанската практика е прилагането на адекватна на новите реалности икономическа политика.

Задачите, които се решават, във връзка с така поставената цел са: да се направи характеристика на зараждащата се информационна икономика и нейните особености; да се очертае отрасловата насоченост на преките чуждестранни инвестиции в информационната икономика; да се разкрият мотивите, които оказват най-съществено влияние върху инвестиционните решения в постиндустриалната икономика; да се изведат насоки за приспособяване на икономическата политика и стопанската среда към изискванията на информационната икономика.

Изследователската теза, която се защитава, е, че информационната икономика променя условията за водене на бизнес и поведението на предприятията и по-конкретно на транснационалните компании, което поставя необходимост от адаптиране на икономическата политика към новите реалности. Неправилното определяне на нейните цели и инструменти може да доведе до значително изоставане в стопанското развитие на страните.

Изследването е направено въз основа на теоретичен анализ на идеи и концепции от научната литература на тема „информационна икономика“

и „информационно общество“ и емпиричен анализ на публикации и статистически данни за преките чуждестранни инвестиции от Световната банка, Европейската комисия и UNCTAD.

1. Концепции за информационното общество

През второто десетилетие на XXI век индустриалната епоха все още не е приключила и най-вероятно поне още няколко десетилетия ще съжителства с информационната. Нарасналият през 90-те години на XX век обществен и научен интерес към постиндустриалната теория очертава и нов етап в нейното развитие – теорията за **информационното общество**. Интердисциплинарният характер на тематиката ангажира вниманието на множество философи, социолози и икономисти³. Понятието се концептуализира и в ред заключителни документи на конгреси, съвещания на министри, доклади и документи на ЕС, ООН, ОИСР, ЮНЕСКО и пр. Въпреки това обаче все още не е изградена цялостна и научно издържана теоретична рамка на “информационното общество”.

Определението „информационно“ отразява основния съдържателен аспект на новото общество – изменението на главния производствен ресурс и формите на обществено богатство, като на преден план се извеждат не физическите блага, а информацията и асимилираното знание. В крайна сметка като най-точни се очертават терминологичните определения, поставящи ударение преди всичко върху технологичната и информационна природа на съвременното общество. Могат да се изброят още множество изследователи, но общото между всички предишни и последващи учени във връзка с разглежданата тематика е подчертаването на прогреса на информационните технологии, а оттук и установяването на технологичното или технотронното общество.

Според Р. Върбанов „Информационното общество съществено се отличава от предшествашите, защото тук в качеството на основен източник на развитие са не материалните, а идеалните фактори – знание и информация, в процеса на чистото получаване, обработка, съхраняване, предоставяне и използване е заета преобладаващата част от населението на страната” (Върбанов, 2007, стр. 7). Той въвежда в употреба и понятието „общо информационно пространство”, в което включва „обединяването на

---

³ За повече подробности вж. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М., 1999; Дракър, П. Пост-капиталистическото общество. С., 2000; Иноземцев, В. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. М., 2000; Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М., 2000; Тапскотт, Д. Электронно-цифровое общество. М., 1999; Тофлър, А. Третата вълна. С., 1999; Уэбстер, Ф. Теории информационного общества. М., 2004.

Интернет, информационните и комуникационните технологии и медии” (Върбанов, 2007, стр. 8). Други автори, като М. Тонев и Н. Калинкина, разглеждат „информационното общество” в широк и тесен смисъл на думата. „В широкия смисъл ще се обхванат всички изменения, настъпващи в икономическата подсистема на обществото, докато по-тясното разбиране на понятието „информационно общество” предполага анализа на влиянието и проекциите на развитието на новите ИКТ върху националното, регионалното и световното стопанство” (Тонев, 2007, стр. 15). Н. Калинкина предлага свое съвременно тълкувание на информационното общество, а именно: общество, в което производството и потреблението на информацията са основен предмет на дейност и информацията е призната като най-важен ресурс; в което новите ИКТ и техники са ядро за технологията и оборудването, а информационната среда, заедно със социалната и екологическата – една нова среда за живот на човека (Калинкина, 2010).

За нуждите на настоящото изследване авторите използват определение, което се доближава до тесния смисъл на разбирането за понятието, а именно: **Информационното общество е общество, в което по-голямата част от работещите са заети с производството, съхраняването, преработката, продажбата и използването на информацията, особено в нейната висша форма – знанията.**

Разбира се, това определение и всички горепосочени дефиниции не изчерпват докрай съдържанието на информационното общество. За да бъде по-добре очертана неговата същност, трябва да се обективизират и добавят и неговите характерни черти.

Необходимо е да се внесе определена яснота за различията между понятията „постиндустриално общество” и „информационно общество”. Според нас те трябва да се разглеждат като синоними, въпреки наличието на известна доза противоречивост в тях. В първия случай (при постиндустриалната цивилизация) акцентът се поставя върху времеви фактор (периодът след индустриалната цивилизация), а във втория – върху същностния определител (информацията като главна форма на обществено богатство). И тук същественото е, че те (постиндустриалното и информационното общество) все още не са развили напълно своя потенциал, а продължават да еволюират в по-съвършени форми, подготвяйки обществото за следващите етапи от неговото развитие.

Когато се говори за информационното общество като общество на знанието, се има предвид, че „то се базира върху информацията и знанието и не може нито физически да съществува, нито теоретически да бъде осмислено извън знанието и информацията” (Лилов, 2008, стр. 166). Новите ИКТ като цяло ускоряват създаването и разпространението на знания и допринасят за постоянното обновяване на личната и професионалната компетентност. Затова е правилно да се говори не за “информационно общество” и не за “общество на знанието”, а за “информационно общество на знанието” (Савченко, 2008, стр. 45,46).

2. От информационно общество към информационна икономика

Терминът „информационна икономика” навлиза широко в научен оборот благодарение на М. Кастелс, който през 1996 г. публикува тритомен труд: „Информационната епоха: икономика, общество и култура” (Castells, 1996). Най-често понятието „информационна икономика” се употребява с две основни значения. От една страна, „информационната икономика” е съвременна фаза в развитието на цивилизацията, която се характеризира с преобладаващата роля на творческия труд и информационните блага. От друга страна, „информационната икономика” е теория, чийто обект на изучаване е икономиката като система. В този случай тя представлява икономическа теория на информационното общество.

Теоретичната концепция, която, чрез система от методи и инструменти на знанието, определя основните елементи на „информационната икономика”, възниква почти едновременно със зараждането и развитието на феномена „информационно общество”. Докато преходът на цивилизацията към „информационно общество” започва едва преди няколко десетилетия, поставянето на концептуалните основи на „информационната икономика” се намира в своя начален стадий. В действителност теорията за информационната икономика „закъснява” спрямо нейното практическо проявление. В тази връзка М. Тонев отбелязва, че „икономистите теоретици и анализатори изостават от реалиите на времето” (Тонев, 2007, стр. 10). Предвид гореизложеното може да се обобщи, че основните теоретични положения на „информационната икономика” са в процес на формиране, като наред с това са отворени за прецизиране и самите ѝ отличителни черти.

Пренасянето на информацията, за разлика от транспортирането на материалните неща и енергията, с помощта на съвременните средства за комуникация в повечето случаи не изисква време и пряка човешка намеса. Именно интензивността на размяната на информация обуславя динамичното развитие на икономиката в информационното общество.

Предметът на „информационната икономика” се откроява с подчертана специфичност, която се изразява в два основни смислови аспекта.

Предметът в тесен смисъл се състои от специални икономически отношения по повод производството, преработката, обмена, разпространението, съхранението и потреблението на разнообразна по съдържание информация. По този начин „информационната икономика” се определя като своеобразен тип стопанство, където основният производствен ресурс е информацията. Понастоящем с производството, преработката, разпространението и съхранението на информация се занимава все по-голяма част от активната работна сила (Белова & Стриженко, 2007). Равнището на развитие на съвременната „информационна икономика” се предопределя от сте-

пента на организация на информационния обмен в обществото. В своето развитие размяната на информация преминава през четири, неравни по своята продължителност, фази: устна, писмена, книжна и компютърна. Всеки етап е изиграл определена положителна роля в процеса на развитието на обществото и, следователно, на икономиката. Необходимо е да се отбележи, че съвременната компютърна фаза на обмена на информация, възникнала през последната третина на XX век, в най-голяма степен засили прогреса на човечеството и го изведе на качествено обновено равнище. За първи път в историята се появява възможност за едновременна и многостранна комуникация на хора, намиращи се в различни географски точки.

В широк смисъл предмет на „информационната икономика” са специфичните характеристики, закономерности и социално-икономически последици от формирането на нов тип икономика, която в края на XX век в развитите страни активно измести индустриалния тип икономика. Споделяйки тази гледна точка, много учени изследователи се изправят пред предизвикателството да уточнят същността на „информационната икономика”, изразявайки идеи, преценки и коментари.

М. Тонев застъпва виждането, че е необходимо да се преоценят възможностите на съвременната неокласическа теория, да отразява адекватно протичащите изменения в реалната икономическа действителност. В много случаи нейните характеристики, структури и форми тепърва ще се проявяват и развиват (Тонев, 2007, стр. 10,11). В подкрепа на това свое схващане авторът разкрива още: „Нямам претенциите да излагам тезата, че към момента е налице реална икономика на информационното общество. Реалностите по-скоро подсказват, че глобалното стопанство е в процес на преход към подобен тип икономика” (Тонев, 2007, стр. 13). А. Курицки от своя страна отъждествява „информационната икономика” с „икономика на знанието”. Това предполага знак за равенство и между техните базови елементи – „информация” и „знание”. Самото преплитане и неточното разбиране на понятията „информация” и „знание” е главната причина за противоречивостта при интерпретацията на свързаните с тях наименования. Доколкото в постиндустриалната икономика основен ресурс, осигуряващ развитието на страните, е знанието, то и икономиката се определя като „икономика, основана на знанието” или по-кратко „икономика на знанието”.

Нашата преценка допуска аналогии и значителни съответствия, но в никакъв случай пълна еквивалентност между посочените категории. Ние сме на мнение, че повишаването на ролята на знанието в икономическите процеси неизменно се асоциира с развитието на ИКТ. Именно чрез високотехнологична информационно-комуникационна база се придобива огромен масив от данни, който вследствие на човешките способности и компетентности се преобразува в познание. Следователно най-важен ресурс за осигуряване на икономическото развитие е не толкова информацията, колкото знанията, т.е. информацията, усвоена от човека и съществуваща в

неговото съзнание (Иноземцев, 2000, стр. 3-11). Оттук и „икономиката на знанието” е по-висш модел на социално-икономическо развитие от „информационната икономика”, по-устойчива парадигма на икономически растеж и социална кохезия.

Анализирайки изложеното дотук, се достига до извода, че представите и разбиранията за същността на „информационната икономика” са все още неясно формулирани и противоречиви. Нещо повече, дискуссионен е моментът, дали става въпрос за „информационна икономика” или за „икономика на информационното общество”. Обобщено казано, „информационната икономика” е термин, обозначаващ икономическа система – органично присъща на „информационното общество”. Нейното ядро е информационното производство – комплекс от отрасли, които произвеждат разнообразна по количество и качество информация. Координиращият ѝ механизъм е пазарът на информация; свързващата система – информационната инфраструктура и технологичната база – новите информационни и комуникационни технологии. Може още да се допълни, че „информационната икономика” е и специфична област на знанието, която изследва информацията като ресурс. Тя обобщава информационните отношения, синтезирайки отделни техни аспекти в условията и на пазар, и на държавно регулиране. Като ключови за „информационната икономика” могат да се изведат следните характеристики:

В широк смисъл – социализация на най-новите научни и технически постижения, особено в областта на ИКТ, т.е. тяхното пълно приложение и употреба;

В по-тесен план – производство на стоки и услуги, базирани на ИКТ, както и появата на отрасли, използващи тези технологии;

В още по-тесен аспект – изготвяне на е-стоки и услуги (с помощта на Интернет).

Ал. Лилов предлага собствена систематизация на отличителните черти на „информационната икономика” в няколко основни направления (Лилов, 2008, стр. 485):

1. Нова технологична база – информационно-комуникационните технологии (ИКТ);
2. Икономика на знанието – главен ресурс на „информационната икономика”;
3. Нова структура на икономиката – основен неин сектор стават услугите;
4. Нова организация на мрежата;
5. Нова геометрия на „информационната икономика” – глобализацията, която започва в индустриалната икономика, но тук се превръща в органична черта.

При вида на така изведените характеристики на създаващата се в съвременния свят „информационна икономика” се открояват нейните силно значими различия в сравнение с индустриалната. В тази насока

Б. Корнейчук прави прецизен сравнителен анализ, обхващащ основните отличия на индустриалната и, идващата да я смени, информационна икономика в направленията: продукт, труд, капитал, богатство, ценност, потребности, благосъстояние, пари, социални взаимодействия, модел на човека (Корнейчук, 2006, стр. 23–26).

Според него в периода на формирането на информационната цивилизация важна роля в икономиката играят смесените материално-информационни продукти: дискове, дискети, видеокасети и др., т.е. преобладава информационната продукция. Господстващият вид труд в индустриалното общество е физическият (неквалифициран) труд. В „информационното общество”, обратно, преобладава творческият труд. Властващият вид капитал в индустриалното общество е материализираният капитал, а в „информационното общество” значение придобива интелектуалният капитал – образование, опит, здраве. В индустриалната икономика под богатство се разбират принадлежащите на човека материални ценности, явяващи се външни по отношение на индивида. Физическият капитал е съставна част от материалното богатство. В „информационното общество” под богатство се разбира системата от ценностни качества на личността. Човешкият капитал е съставна част на вътрешното богатство.

В „информационната икономика” обществената ценност на благото се определя от умелостта и склонността да повиши и усъвършенства висшата мисловна дейност на индивида. В този случай ценността представлява креативна полезност и стойност. Доста различно е и разбирането за потреблението – като оползотворяване на продукт (материален или нематериален) за увеличаване на резултата от висшата човешка дейност. Благата като цяло удовлетворяват същностната потребност на човека в творческата му дейност. Всички останали нужди, разглеждани в традиционната икономика, са вторични. В „информационната икономика” благополучието на човека се измерва с потока от креативни блага, а общественото благосъстояние – с общата продължителност на творческата дейност на всички членове на обществото за даден период. В „информационната икономика” господстват зависимости във формата на информационен обмен на продукти на творческия труд, а цялата теория на „информационната икономика” се базира на модела на „съзидателния човек”.

Въз основа на разгледаните промени, които протичат на макроравнище – в рамките на новата, основана на знанието, икономика, се обосновава необходимостта от съответни изменения и в основните характеристики на бизнеса на микроравнище. Отчитането на връзките и взаимодействията на отделните микро- и макроплатформи има важно значение за разкриване на цялостния потенциал на съвременната икономическа парадигма. Интерес представлява модификацията на стопанската организация (фирмата) и изграждането на постиндустриален модел на стопанска (фирмена) дейност.

Ускорените технико-технологични и финансово-икономически промени в края на XX и началото на XXI век показват, че светът навлиза в нова форма на международни икономически отношения, които формират т.нар. “предприемаческа икономика”, икономика с обновени бизнес перспективи. Интензифицират се процесите на интернационализация, глобализация и технологизация на бизнес операциите. Високотехнологичните дейности предполагат наличието и приложението на качествени ресурси с тенденция към генериране на нови продукти и услуги.

Преходът към постиндустриален модел на стопанска организация и управление е дълъг и труден процес, изпълнен с редица предизвикателства и нови възможности за предприятията. Съществуват принципни различия между корпоративните структури в индустриалния и слединдустриалния период. Индустриалният етап на икономическо развитие се характеризира с бюрократизация на фирмената система, с изолация на взаимодействията между отделните звена (авторитарни методи на действие), с недостиг на информация, както и нейното събиране, обработване и използване. Постиндустриалният етап поставя на преден план фирми с радикално променена пропорция между знание, информация и управленски ресурс. Целта е да бъде отстранена тежката бюрократична организация и опростена фирмената структура с присъщите ѝ правила на бизнес опериране. Наложителна е по-висока квалификация на мениджърите и собствениците на предприятията, които същевременно предявяват по-строги изисквания и към равнището и степента на образование на своите служители.

В икономиката на информационната епоха се променят както отношенията между фирмите, така и структурите на самите фирми. Те често са принудени да обновяват своя бизнес модел – своите продукти, пазари, канали на разпределение, организационна структура, култура и други. В основен капитал на всяко предприятие се превръща и интелектуалната собственост, като при това лидери стават компаниите, предлагащи високотехнологични продукти на основата на изключителни разработки (Василев, 2007, стр. 71-73).

Новите предприятия, които възникват през постиндустриалния период на икономическо развитие, са най-вече в отрасли с нарастваща ефективност на използване на производствените фактори – третичен и четвъртичен сектор. Те се открояват не толкова като икономически, колкото като социални структури с подчертана хармонизация между целите на личността, обществото и производствената единица.

Експанзията на информационната икономика нарушава традиционната корпоративна логика, променя ориентирите, от които фирмите се ръководят в своята дейност. Способността за използване на информационните потоци, производството на нова информация и осигуряването на нейното търговско разпространение се превръщат в главни фактори за успеха на съвременния бизнес. Фирмите, чиято производствена стратегия не из-

хожда от максималното използване на интелектуалния потенциал на своите работници, се оказват неконкурентоспособни в настоящите условия.

Главните черти, определящи облика на съвременната стопанска единица, са обновяването, свободата и ускореното развитие на фирмената дейност (Бонева, 2004, стр. 169-172). Те са фундамент на нов тип отношения, които изцяло променят корпоративната организация, функциониране и управление.

За да си осигури трайно пазарно присъствие и висока конкурентоспособност, фирмата трябва постоянно да обновява своето оборудване, технологии, начин на клиентска персонализация спрямо предлаганите продукти и услуги и други. Свободата на действията на заетите във фирмата мениджъри, специалисти и работници създава атмосфера на непосредствено сътрудничество с цел гъвкавост и приспособимост на фирмената дейност към пазарните сигнали. Ускорението е израз на нарастващата скорост, с която фирмата трябва да планира, произвежда, изнася и продава на пазара своята продукция.

Очертаните тенденции са само част от големия прелом, който настъпи във фирмената теория и практика.

В условията на икономиката, основана на знанието, могат да бъдат трасирани определени противоречиви по своята същност насоки на развитие. От една страна, с развитието на познанието се привежда моделът на динамично развиващата се организация в лицето на малката фирма, който все повече се налага във всички сфери на стопанския живот. Става дума за значими иновации и съвременни реакции на малките фирми и дейностите по прекъсване, пренастройване или пренасочване на техния бизнес. На тази база се осигурява и висока степен на гъвкавост, иновативност и конкурентоспособност, компенсираща мащаба и потенциала на голямата компания. От друга страна, все повече се налага и прилага подходът на хоризонталната интеграция, чрез който на малките фирми се предоставя възможност да координират дейността си с цел повишаване конкурентността на съвместно произвеждания продукт (Бонева, 2004, стр. 176-190). Тук е уместно да се добавят и мегафирмите (ТНК) със своя грандиозен мащаб и работен инструментариум, също имат възможност да извлекат редица ползи от хоризонталната и вертикалната интеграция.

Понастоящем за успешно функциониране и печеливша бизнес дейност и взаимоотношения най-адекватна и ефективна би била комбинацията между характерните черти на малките и големите фирми. По този начин взаимно ще се неутрализират недостатъците и мултиплицират фирмените конкурентни предимства в устойчива перспектива.

Най-общо, за да оцелеят в условията на “икономиката, основана на знанието”, фирмите трябва да бъдат отворени към производството и използването на нови изделия, към прилагането на нови методи и инструменти за работа. Насърчаването на високите технологии трябва да бъде един от основните компоненти в политиката на модерните предприятия.

Необходимо е да се изградят нови отношения между обществените изследователски институции, университетите и предприятията. Именно тогава фирмите ще бъдат конкурентоспособни при съвременните условия (Василев, 2004, стр. 84,85).

3. Мотиви за инвестиране в постиндустриалната икономика

Информационната икономика променя националната и международната среда, в рамките на която функционират компаниите. В ключови елементи на тази среда се превръщат: новата структура на икономиката, насочена към сферата на услугите; променените качествени характеристики на ресурсите; иновациите и новите технологии, включително ИКТ, които влияят върху характера на производството и неговата ефективност; конкуренцията, която може да се динамизира или ограничи в резултат от процеси като глобализацията и либерализацията. Променената икономическа среда, от своя страна, влияе върху дейността на компаниите, техните стратегии и променя стимулите и мотивите за пряко инвестиране.

Новите реалности оказват влияние върху състоянието на конкуренцията в национален и международен мащаб. Използването на интернет за набавяне на информация за даден чуждестранен пазар и за условията, които предлагат отделните държави на чуждестранните инвеститори, улеснява навлизането на целевите пазари, при това при по-ниски разходи (за информация и комуникация). Това стимулира конкуренцията, а следователно и постигането на конкурентоспособност от местните фирми. Дейността на компаниите, занимаващи се с електронна търговия, като *Amazon.com Inc.* също влияе стимулиращо на конкуренцията в отрасъла, което при равни други условия води до повече благоприятни ефекти за крайните потребители – по-ниски цени и по-високо качество на предлаганите продукти. От друга страна, гигантите на световната сцена в областта на ИКТ и високите технологии, които бяха споменати по-горе (*Alphabet Inc., Apple, HP, IBM, Microsoft Corporation, Oracle Corporation, Samsung, Deutsche Telekom, Telefonica, Vodafone Group Plc.*), реализират големи печалби както на национално равнище, така и в чужбина. Това обаче е свързано с по-голяма данъчна тежест, която може да бъде управлявана успешно чрез трансферното ценообразуване. По този начин се максимализира печалбата на цялата корпорация, която функционира като едно цяло. Това обаче създава предпоставки за концентрация на икономическа власт и ограничаване на конкуренцията в отрасъла.

Глобализацията и информационната икономика създават възможности за развитие и за по-малките компании и компаниите от развиващите

се страни, тъй като улесняват достъпа им до световните мрежи от междуфирмени споразумения както в сферата на производството, така и в областта на научноизследователската и развойна дейност, маркетинга, търговията и пр. Като част от глобалните вериги за производство и търговия по-малките компании получават възможност за реализиране на икономии от мащаба и достъп до технологичните предимства на други фирми в отрасъла, в който оперират. На тази основа те могат да повишат своята конкурентоспособност. На практика благодарение на новата икономика и широкото използване на интернет малките фирми получават възможност за достъп до глобалните пазари още от тяхното създаване. Тези обстоятелства са част от причините, през последните десет години (2008–2017 г.) средно около $\frac{1}{4}$ от преките инвестиции (26%) да са с произход развиващите се страни. За сравнение през предходното десетилетие, периодът преди световната икономическа и финансова криза, делът на развиващите се страни като износители на капитал под формата на ПЧИ е бил средно едва 9% от световния. Несъмнено трябва да се отбележи, че голяма част от тези инвестиции, средно около $\frac{1}{2}$, идват от Китай (28%) и Хонг Конг (Китай) (21%). Ако към тях прибавим и други страни като Сингапур (8%) и Южна Корея (7%) се оказва, че над $\frac{2}{3}$ от изнесените капитали (65%) в категорията „развиващи се икономики“ са с произход новите индустриални държави. Това са средно над 15% от световните преки инвестиции.⁴ Основните износители на капитали под формата на ПЧИ от тези страни най-често са компании с големи капиталови възможности и висока иновационна способност, които осъществяват преки инвестиции зад граница най-често с цел придобиване на стратегически активи. Може да се смята, че въпросните характеристики на тези компании в голяма степен са резултат от либерализирането на националните икономики и участието им в глобализационните процеси.

Сътрудничеството с глобалните компании и участието в световните производствени мрежи от фирми подпомага развитието на националните компании и повишава тяхната конкурентоспособност. В същото време се стимулира и иновационната дейност. Едно проучване на К. Шаминад и Р. Рабелоти сочи, че трансграничното сътрудничество създава изобретения с по-висока стойност и че това е вероятно да повлияе на по-нататъшните иновации в различни технологични области (Chaminade & Rabellotti, p. 12).

В новите условия физическото присъствие става все по-несъществена част при воденето на бизнес и търговия. Преодоляването на пространствените и времеви ограничения в резултат от използването на ИКТ прави възможно управлението от разстояние на чуждестранните подразделения на глобалните компании. Използването на телефон, е-мейл и видео- и конферентен разговор вече се допълват от приложението на „облачните“

⁴ Собствени изчисления въз основа на данните от: (UNCTAD, 2018).

системи за съхранение, споделяне и управление на голям обем информация и данни. Това дава възможност за координирани и навременни действия във връзка с управлението на ТНК като единен комплекс. Не по-маловажен аспект са и по-ниските разходи за обработване и съхранение на информацията в сравнение с традиционните методи. Тези фактори – плод на информационната икономика, несъмнено стимулират чуждестранните инвестиции.

Всъщност новите средства за комуникация засягат не само връзките вътре в компанията, а също така и контактите с доставчици и клиенти. И не само това – интернет предоставя изобилие от нови възможности, тъй като позволява на компаниите да съберат информация за целевите пазари и предпочитанията на потребителите по-бързо и при по-ниски разходи, както и да тестват възможностите за въвеждане на новите продукти на нови пазари. Компаниите за електронна търговия като *Amazon* и *eMAG* например имат конкурентно предимство, тъй като предлагат продуктите и на други фирми. Това премахва необходимостта от поддържане на големи запаси от стоки, което спестява на фирмата складови разходи. А по-ниските разходи са фактор за по-висока конкурентоспособност. Също така излизането от пазара е много по-лесно и бързо в сравнение с традиционния начин за осъществяване на търговия.

Новите ИКТ могат да имат и изместващ ефект по отношение на преките чуждестранни инвестиции. Постиндустриалната икономика е предпоставка, някои от компаниите, които инвестират зад граница с цел достъп до нови пазари например, да променят своята стратегия. Намаляването на транспортните разходи и близостта до целевия пазар вече могат да не са решаващи за повишаване на продажбите и печалбите на фирмата. В резултат на това, вместо да изграждат подразделения за дистрибуция на продукцията в чужбина, глобалните компании могат да се възползват от интернет за осъществяване на електронна търговия. На тази основа сделката по покупко-продажба може да бъде сключена онлайн и да бъде завършена чрез обикновен износ. Разбира се, прилагането на тази стратегия зависи и от други фактори, като характера на произвежданата продукция, тарифните и нетарифните ограничения, които могат да съществуват в търговията с някои страни и стоки, тъй като тези условия могат да направят прякото инвестиране с цел пазарно проникване по-изгодно за компанията в сравнение с експортната дейност.

Със забележителните темпове, с които се развива информационната икономика, в не толкова далечно бъдеще изключителни новости като 3D принтерите например могат да станат важна част от начина, по който компаниите осъществяват дейността си. Предимствата на тези технологии са свързани с това, че могат да създават някои физически продукти директно на пазарите, където ще се реализират, при това като се отчитат специфичните изисквания на клиентите. Това определено е свързано с по-малко разходи (за работна ръка, транспорт, управление и пр.) и занижен

риск в сравнение с изграждането на подразделения в чужбина във връзка с преместването на дейността на компанията. Така прякото инвестиране в чужбина може да се окаже по-нежеланият метод за развитие на компанията и за осъществяване на дейността ѝ, особено ако операциите се преместват с цел понижаване на разходите.

Друга стратегия, която големите корпорации прилагат с цел понижаване на разходите и реализиране на икономии от мащаба на производството, е стандартизацията на продукцията. Нейното реализиране също е повлияно от новата икономика, тъй като цифровите технологии правят специализацията и стандартизацията на продукцията по-лесна, при това при по-ниски пределни производствени разходи. Въпреки това в бъдеще „успешните бизнес стратегии ще се основават на иновациите и диференциацията на продукцията, а не на намаляването на разходите“ (Eden, 2016, р. 5). Това твърдение е основателно, като се има предвид, че диференциацията на продукцията създава относително монополно положение за производителя, поне в началото на въвеждането на продукта на пазара, поради което той има възможност да повиши своите продажби и печалби.

Според специалистите от UNCTAD “може би най-голямото икономическо въздействие на информационното общество произтича от цифровизацията на процесите във всички сектори на световното стопанство. Тя може да повлияе на всеки етап по веригата – доставките, производството, управлението и координацията между отделните звена, логистиката и връзките с клиентите.“ (UNCTAD, 2017, р. 175). Цифровизацията на някои крайни продукти (книги, филми, музика) или компоненти от крайния продукт прави възможно тяхното производство във виртуалното пространство. Поради това наличието на необходимата инфраструктура (телекомуникации, интернет свързаност и електронни услуги) за създаването и управлението на международните производствени мрежи ще става все по-важен фактор за инвестиционните решения на ТНК (Gestrin & Staudt, 2018, р. 9). Наличието на квалифицирани кадри за работа с информация и данни е другият все по-съществен стимул за избор на местоположение на инвестиционната дейност. Това, от своя страна, може да доведе до промяна в географската структура на ПЧИ. Развиващите се страни, които през последните години придобиха водещо значение като притегателен център за преките инвестиции⁵ поради по-ниските разходи за производство (по-евтина работна ръка и цени на ресурсите, по-ниски транспортни разходи, поради близостта до целевите пазари, благоприятна инвестиционна политика за стимулиране на чуждестранните инвестиции след либерализацията на икономическия живот), могат да изгубят част от своите позиции, ако не успеят да предприемат необходимата политика за създаване и развитие на

---

⁵ За периода 2008-2017 г. средно 42.5% от ПЧИ са били насочени към развиващите се икономики (собствени изчисления въз основа на данните от: UNCTAD, 2018).

тези два нови ключови фактора на ПЧИ. Този въпрос е от особена важност, като се има предвид положителният ефект, който ПЧИ могат да имат върху приемащите страни. Благодарение на ПЧИ развиващите се икономики получават възможност да подобрят своето икономическо състояние чрез директния трансфер на технологии от ТНК и инвестициите в човешки капитал, които чуждестранните компании осъществяват с цел развитие на необходимите за бизнеса умения.

Мотивите, които някои икономисти (Dunning & Lundan, 2008) извеждат като решаващи за избора на място и начин за чуждестранно инвестиране, са формулирани от гледна точка на характеристиките на индустриалната епоха, когато физическите продукти и материалните активи са основна форма и начин за създаване на богатство.

През индустриалната икономика един от основните фактори за осъществяване на ПЧИ и изграждане или придобиване на подразделения зад граница е стремежът за достъп до чужди пазари поради желание за реализиране на по-големи продажби и следователно за получаване на по-високи печалби, тъй като местният пазар е вече наситен; за избягване на някои ограничения за внос (тарифни и нетарифни); или за спестяване на транспортни разходи. В информационната икономика този мотив губи част от своето важно значение за инвестиционните намерения на компаниите, тъй като в някои случаи те могат да продават своята продукция през виртуалното пространство. 3D принтерите пък дават възможност за изграждане на продукти, които да отговарят на специфичните изисквания на клиентите на съответния пазар. Това, от своя страна, променя стратегическата насоченост на инвестициите в новите условия, тъй като глобалната стандартизация на продукцията, характерна за ТНК от края на ХХ в., започва да отстъпва пред диференциацията.

Вторият мотив, свързан с по-високата ефективност на производството, в резултат от понижаване на производствените разходи поради пониската цена на труда и на ресурсите, също остава на заден план. Ако обаче въпросът за ефективността се разгледа от гледна точка на икономите от мащаба и по-високата производителност на ресурсите поради тяхното по-добро качество, то тогава желанието за изнасяне на дейността зад граница ще е по-интензивно. Още повече, новата икономика налага доминиращото значение на цифровата инфраструктура и наличието на квалифицирани кадри, които имат отлични компетенции при обработката на информация и цифрови данни. С други думи качествените характеристики на ресурсите (човешки и материални), които ТНК търсят, се променят. Това може да пренасочи чуждестранните капитали от някои развиващи се икономики към развитите страни, където тези фактори са налични в по-голяма степен. Дори и по-благоприятният инвестиционен климат и стимулите, които приемащите страни предоставят на чуждестранните инвеститори, като данъчни и социалноосигурителни преференции например, могат да се окажат недостатъчен мотив за избора на конкретно местоположение на

инвестицията, ако тези условия липсват. Следователно преференциалните условия за чуждестранните инвеститори в приемащата страна имат по-слабо влияние в информационната икономика.

Третата детерминанта на чуждестранните инвестиции е стремежът за достъп до необходимите фактори на производство. Като се има предвид, че в информационната икономика материалните ресурси отстъпват по важност пред нематериалните, то може да се направи заключение, че значението на този фактор отслабва, тъй като нематериалните активи могат бързо да бъдат премествани в различни точки на света, при това при минимални разходи.

Четвъртият основен фактор на ПЧИ в условията на индустриалната икономика – достъпът до чужди технологични предимства, знания, опит, умения или реализиране на свои, в сътрудничество с компании от други страни, придобива още по-доминиращо значение в условията на икономика, основана на знанието. Това са факторите, които създават конкурентно предимство на компаниите и които повишават ефективността на производството.

В обобщение информационната икономика има важно въздействие върху чуждестранните инвестиции, тъй като променя начина, по който се осъществяват международните операции и управлението на компанията, както и географската и отраслова структура на ПЧИ. Сменят се и бизнес моделите и стратегиите на компаниите, което налага необходимост от адаптиране на организационната им структура. Факторите, които оказват най-съществено влияние върху инвестиционните решения, също се изменят.

Преките инвестиции, от своя страна, също оказват влияние върху развитието на информационното общество и икономика. Благодарение на дейността на глобалните компании новите технологии получават своето развитие и разпространение, тъй като ПЧИ не е само преместване на финансов ресурс зад граница, а също така те са свързани с прехвърляне на знания, умения, технологии и други нематериални активи на фирмата с цел организиране на производството в чужбина.

4. Преките инвестиции в информационната икономика

Една от основните характеристики на информационната икономика е доминиращото значение на сферата на услугите за развитието на националните икономики и световното стопанство. Все по-голяма част от заетостта и световното производство се генерират именно в третичния сектор.⁶ Важната роля на този сектор в световен мащаб променя отрасловата

---

⁶ През 2017 г. 63% от световния БВП се дължи на услугите, като в развитите страни този дял е дори повече – над 70% (Central Intelligence Agency). Заетите в сектора на услугите в световен мащаб са 51%. (International Labour Organization, 2017).

структура на стопанствата, участващи в международните икономически процеси. На тази основа се променя и отрасловата структура на преките инвестиции.

В края на ХХ в. малко над половината от световните преки инвестиции са насочени към третичния сектор, докато в началото на ХХІ в. този дял се увеличава, като достига почти две трети. Това нарастване е за сметка на вторичния сектор, към който в началото на 90-те години са били насочени около 1/3 от световните инвестиции, а в последните години техният дял намалява до около 1/4. Първичният сектор както преди, така и сега привлича към 10% от световните ПЧИ. На Фигура 1 (вътрешната окръжност изобразява структурата на ПЧИ по сектори в края на ХХ в., а външната – в началото на ХХІ в.) е илюстрирано пренасочването на преките инвестиции от индустриалния сектор към сектора на услугите. Това е в пълен унисон с увеличаването на световния БВП и заетостта в сектора на услугите – една от основните черти на информационната икономика.

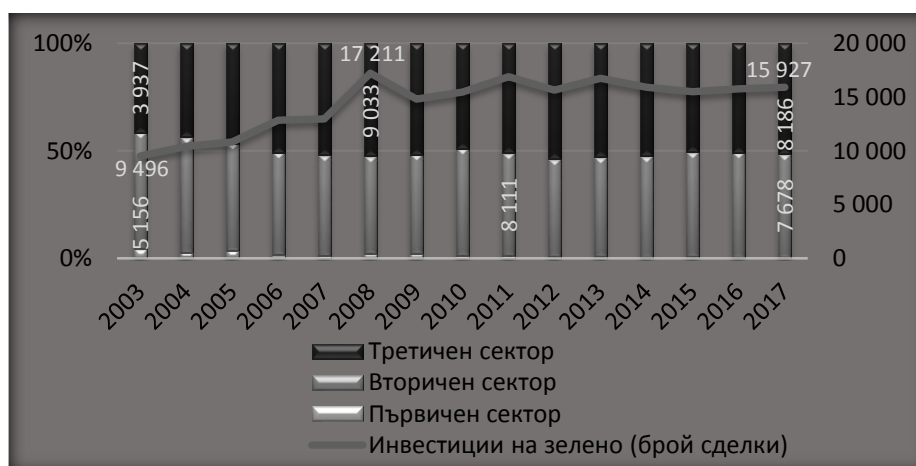
Фигура 1. Разпределение на ПЧИ по сектори в края на ХХ в. и началото на ХХІ в.

Източник: Собствени изчисления въз основа на данните от (UNCTAD, 2013).

Водещото значение на сектора на услугите в съвременното информационно стопанство поставя отпечатък и върху стратегическите решения на глобалните компании. Навлизането на чуждестранен пазар от страна на ТНК основно може да бъде осъществено по два начина – чрез инвестиция на зелено или сливане и придобиване с/на друга компания. Кратък анализ на данните за двата метода на инвестиране показва, че инвестициите на зелено са повече от сделките по сливане и придобиване както сега, така и

в началото на XXI в. Тази тенденция се наблюдава и за инвестициите в сектора на услугите – средно 66% от всички регистрирани сделки в сектора на услугите, за периода 2003–2017 г., са инвестиции на зелено (вж. Фигура 2 и Фигура 3.)

Интерес представлява структурата на инвестициите на зелено и сливанията и придобиванията по сектори на икономиката. Тя отново доказва, че секторът на услугите е основна характеристика на информационното общество и утвърждава водещото му значение за икономическото развитие. През 2003 г. 59% от всички сливанията и придобивания и 40% от инвестициите на зелено са били в сектора на услугите. През 2017 г. 51 % от инвестициите на зелено са осъществени в третичния сектор. Сливанията и придобиванията също са концентрирани там, като нарастват и достигат почти 68% (вж. Фигура 2 и Фигура 3). Пикът на инвестициите на зелено в сектора на услугите е бил през 2008 г. – 9033 сделки, а най-много сливания и придобивания са осъществени през 2007 г. – 4929 сделки. Това са годините, в които бе отбелязан връх в инвестиционната дейност в световен мащаб. След това ПЧИ започват да намаляват в резултат от световната финансова и икономическа криза от 2007–2008 г., като към днешна дата инвестиционните сделки и от двата вида вече достигнаха стойностите отпреди кризата, отчетени както като брой инвестиционни проекти, така и като стойност, което се доказва от Фигури 2, 3 и 4.

Фигура 2. Структура на инвестициите на зелено по сектори на икономиката (брой сделки)

Източник: Собствени изчисления въз основа на данните от: (UNCTAD, 2018).

От Фигура 2 и Фигура 3 също така е видно, че темпът на нарастване на сливанията и придобиванията в сектора на услугите е по-голям от

темпа на нарастване на инвестиционните проекти на зелено. Последните са се увеличили двойно, докато сливанията и придобиванията – 2,6 пъти. Това поставя на преден план като фактор за чуждестранно инвестиране желанието на инвеститорите да се обединят или да придобият друга компания зад граница с цел достъп до нейните знания (научно-изследователски резултати), опит, умения, утвърдени търговски и управленски практики, репутация, търговска марка и др. нематериални интелектуални активи. В икономиката, основана на знанието, тези фактори в най-голяма степен влияят върху развитието на отделната фирма, а и на националното и световно стопанство. Това са факторите, които осигуряват конкурентно предимство на компаниите както на национално, така и на международно равнище. Следователно инвестициите, които се осъществяват зад граница с цел достъп до чужди технологични предимства, са стимулирани от информационната икономика.

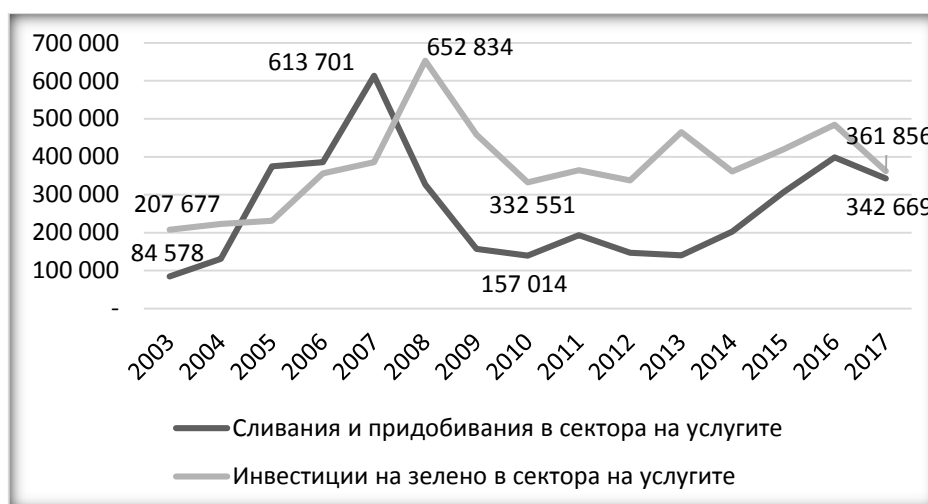

Фигура 3. Структура на сливанията и придобиванията по сектори на икономиката (брой сделки)

Източник: Собствени изчисления въз основа на данните от: (UNCTAD, 2018).

В стойностно изражение инвестициите на зелено в сектора на услугите също са повече от сделките по сливане и придобиване. Това би изглеждало логично предвид по-големия брой инвестиционни проекти от този вид през целия разгледан период 2003–2017 г. (вж. Фигури 2 и 3), но от Фигура 4 е видно, че тази тенденция е налице от 2007–2008 г. насам. Преди това (2004–2007 г.) сделките по сливане и придобиване в сектора на услугите са били на по-висока стойност от инвестиционните проекти на зелено. Това дава основание да се заключи, че сделките по сливане и придобиване в сектора на услугите са по-уязвими по отношение на низходящите фази на бизнес цикъла, отколкото инвестициите на зелено. В ре-

зултат от световната финансова и икономическа криза от 2007–2008 г. инвестициите на зелено в стойностно изражение намаляват с 49%, докато сливанията и придобиванията – с 77%. Това е следствие от по-ниската склонност на инвеститорите да осъществяват мащабни инвестиционни проекти по сливане и придобиване поради по-ниските цени на акциите, дълговата криза, по-високия риск и несигурност на пазара. Прави впечатление, че от 2013 г. насам се наблюдава тенденция на плавно нарастване на сливанията и придобиванията в сектора на услугите, което може би е резултат от стабилизирането на финансовите и икономическите показатели в световен мащаб.

Фигура 4. Инвестиции на зелено и сливания и придобивания в сектора на услугите (млн. долара)

Източник: Собствени изчисления въз основа на данните от: (UNCTAD, 2018).

Разгледаният показател “стойност на инвестициите” обаче, е по-подходящ за оценка влиянието на различните методи на инвестиране върху икономиката на приемащата и изпращащата страна, което не е предмет на разглеждане в настоящата разработка. Поради тази причина акцентът е поставен върху показателя “брой инвестиционни сделки” от съответния вид. Той в по-голяма степен показва кой е предпочитаният метод за пряко инвестиране.

Информационните и комуникационните технологии (ИКТ) и цифровизацията са другата отличителна характеристика на новата икономика. Те обуславят дейността на компаниите и насоките за тяхното развитие. Тези процеси са в пряка връзка с глобализацията и либерализацията на икономическите отношения, които са неизменна част от съвременния свят.

В условията на глобализация отворените икономики могат да се възползват от световното знание и научния и технологически прогрес на другите страни. Те също така получават по-лесен достъп до световните пазари и имат възможност да участват активно в международните икономически отношения. Това в голяма степен се осъществява в резултат от дейността на глобалните компании – транснационални и мултинационални (ТНК и МНК), за които светът е полето, на което да разгърнат своите операции. По този начин ТНК способстват разпространението на постиженията на НТП и развитието и приложението на ИКТ.

На тази основа в последните години се увеличава значението на високотехнологичните и дигитални компании за международното производство и инвестиции. Доказателство за това е класацията на UNCTAD от 2017 г. за водещите 100 транснационални компании в света, в която броят на предприятията в областта на високите технологии (производители на компютри, хардуер, софтуер) и информационните и комуникационните технологии (цифрово съдържание, интернет платформи, електронна търговия, телекомуникации) нарастват значително. Между 2010 г. и 2015 г. броят на тези компании сред първите 100 ТНК в света се е увеличил с над 70% (от 11 на 19), като това е за сметка предимно на технологичните компании, които са два пъти и половина повече (от 4 на 10). Активите на последните са нараснали с 65%, а оперативните приходи и служителите – с около 30%. Според доклада на UNCTAD технологичните компании реализират над 70% от продажбите си в чужбина. Малка част от активите им обаче са разположени извън родните им страни – максимум 40%, а често – не повече от 20% (UNCTAD, 2017, pp. XIII, 159-161, 172). Последното означава, че влиянието на тези компании върху приемащите страни е по-слабо осезаемо от гледна точка на материално-веществените ползи и ефектът от тяхното присъствие би бил видим в дългосрочен план. Във всеки случай обаче те допринасят за развитието на новите технологии.⁷ Имат благоприятен ефект върху производителността и ефективността на производството. Всъщност ниското равнище на физическо присъствие в страните, измерено чрез обема на активите на компанията зад граница, е предопределено от две обстоятелства – първо, в класацията на UNCTAD, повече от половината от компаниите в областта на високите технологии произхождат от развитите страни, особено от САЩ (*Alphabet Inc.*, *Apple*, *HP*, *IBM*, *Microsoft Corporation*, *Oracle Corporation*). Това са страните, в които са налице необходимите стратегически активи за извършване на НИРД като

---

⁷ Почти ¼ от разходите за НИРД в световен мащаб се правят в сферата на компютърните технологии и електрониката – 23,1%. А сред първите 20 компании, които правят най-големи разходи за НИРД, половината са в сферата на високите технологии и ИКТ – Amazon (16.1%), Alphabet (13.9%), Samsung (12.7%), Intel Co.(12.7%), Microsoft (12%), Apple (10%), Oracle (6,8%), Cisco (6,3%) и Facebook (5,9%). (Statista, 2018).

капитали и научно-технически потенциал, добре подготвени специалисти, инфраструктура и пр. С други думи местният пазар осигурява потребностите на компанията от вътрешнофирмен растеж, поради което тя не е принудена да търси тези ресурси за своето развитие навън.

За разлика от технологичните фирми, телекомуникационните компании разчитат в по-голяма степен на физическото присъствие на пазарите, на които се настаняват. Това е предопределено от особеностите на този вид дейност и е свързано с изграждането на специфична инфраструктура за предлагане на услугите. Поради това по данни на UNCTAD около 70% от активите на телекомуникационните компании са зад граница и около 60% от продажбите са в чужбина (UNCTAD, 2017, p. 172).

5. Икономическа трансформация – нова политика

Промените, които настъпват в икономиката във връзка с информационното общество, налагат необходимост и от промени във водената политика на национално и международно равнище. Страните, които са поставили като приоритетна цел привличането на повече чуждестранни инвестиции, трябва да адаптират своята политика съобразно факторите, които имат доминиращо значение за преките инвестиции през постиндустриалната епоха. Това ще осигури условия за привличане на най-подходящите за съответната икономика инвестиции, така че да се създадат условия за икономически растеж и развитие на страната.

Новите реалности налагат необходимост от предлагане на публични услуги онлайн, насърчаване на инвестициите в ИКТ, стимулиране развитието на науката и технологията, на дигитализацията на производството и търговията. В тази посока напредъкът на европейските страни е бавен, тъй като данните на Европейската комисия сочат, че само 21% от предприятията в ЕС използват социалните медии, за да работят с клиенти и партньори, а броят на малките и средните предприятия (МСП), извършващи онлайн продажби, е в застой през последните години и е около 17%. Само 8,4% от МСП осъществяват трансгранични продажби онлайн. По отношение на публичните онлайн услуги данните са по-добри – 58% от потребителите са се възползвали от обществени услуги по електронен път, но е необходим още напредък (European Commission, 2018).

Политиката на държавите също така трябва да е насочена към подобряване на квалификацията и преквалификацията на работната ръка за работа с цифрови данни, така че да съответства на изискванията на бизнеса в съвременните условия. По данни на Европейската комисия 43% от европейците все още нямат основни умения в областта на цифровите технологии, а броят на завършилите висше образование в областта на науката, технологиите, инженерството и математиката е почти постоянен през последните години. Специалистите по ИКТ са само 3,7% от заетите

лица (European Commission, 2018). С тази цел през 2018 г. стартира стажантската програма „Цифрова възможност“, която е насочена към подобряване на уменията на студентите и наскоро завършилите за работа с цифрова информация.

Инвестициите в цифрово съдържание и услуги, създаването на подходяща инфраструктура за прилагане на ИКТ и използване на интернет е необходимо да се превърнат в стратегия на национално и международно равнище, особено по отношение на развиващите се страни, тъй като делът на използваните интернет за бизнес и лични нужди е много по-нисък от този в развитите страни. Само 39% от населението и 58% от фирмите в развиващите се икономики използват интернет, докато този дял в развитите страни е над 80% (UNCTAD, 2017, p. 189).

Изграждането на технологични и иновационни центрове, които „подпомагат компаниите да станат по-конкурентоспособни, като подобряват своите бизнес и производствени процеси, продукти и услуги чрез цифрови технологии“ (Банкеръ, 2017), също е от решаващо значение за стимулирането на националните и международните инвестиции.⁸ Изграждането на онлайн информационни портали, които предоставят актуална информация по отношение на правилата и изискванията към инвеститорите и портали за електронни административни услуги, които предоставят достъп до улеснени административни процедури са от ключово значение за стимулиране на инвестициите в новата среда. По този начин се постига по-висока степен на прозрачност и гъвкавост и се намалява бюрократичната тежест, която ограничава частната инициатива. Бизнесът пести време и пари. За инвестиционните проекти също така е важна стабилността – икономическа, политическа и законодателна.

Горепосочените условия са гаранция, че страните ще могат да се приспособят по-лесно към новите реалности, за да се възползват от възможностите, които предоставя новата икономика.

Друг въпрос, който занимава политиците, икономистите и учените, е създаването и поддържането на безопасна социална и бизнес среда в условията на глобализация, отвореност на икономиките и уеббазирани търговски системи с цел защитата на личните данни, здравето и правата на потребителите. Във връзка с това тази година в Европейския съюз (ЕС) се прие нов регламент за защита на личните данни. По отношение опазването на здравето и правата на потребителите също има разписани правила в рамките на ЕС, които дават възможност на пазаруващите онлайн да получат пълна информация за продукта, да се откажат от покупката в определен срок, както и да им бъдат възстановени разходите. Още по-сериозен е въпросът, когато се отнася за пазаруване на медикаменти онлайн. В тази

---

⁸ България вече е поела по пътя на информационната икономика – Варна е сред 30-те града в Европа, определени за дигитален хъб за цифрова информация (Банкеръ, 2017).

посока е необходима отлична регламентация, високи санкции и контрол върху тяхното прилагане, тъй като опасностите за здравето на човека варират от закупуване на лекарства, които се отпускат с рецепта без наличие на такава до фалшифициране на различни лекарствени продукти. През 2019 г. в ЕС трябва да заработи единна система, която ще събира информация за уникалните кодове на лекарствата за всеки производител.

Дигитализацията поставя и друг важен въпрос – за защитата на интелектуалната собственост, тъй като „фалшифицирането (непозволената имитация на маркова стока) и пиратството (непозволеното копиране на творба, обхваната от право върху интелектуалната собственост) са достигнали тревожни размери и оказват сериозно въздействие върху иновациите, растежа, заетостта и здравето и безопасността на потребителите.“ (Еуропа, 2018)

Заключение

Във второто десетилетие на двадесет и първи век индустриалната епоха все още не е приключила, а информационната, която е започнала, не е достигнала своята повсеместност. „Икономиката, основана на знанието“ като нова форма на социално-икономическо развитие генерира множество предизвикателства и възможности пред отделните икономики и бизнеса. В модерния свят формирането на общество и икономика на знанието е разумната алтернатива за устойчиво развитие и повишаване благосъстоянието на населението.

Разгледаните теоретични постановки и концепции във връзка с многостранната природа на информационното общество налагат разбирането, че това е общество, в което по-голямата част от работещите са заети с производството, съхраняването, преработката, продажбата и използването на информацията, особено в нейната висша форма – знанията. Повишаването на ролята на знанието в икономическите процеси неизменно се асоциира с развитието на ИКТ. Оттук и „икономиката на знанието“ е повисш модел на социално-икономическо развитие от „информационната икономика“.

На тази основа информационната икономика се утвърждава като ключов фактор на развитието и растежа. Също така, икономиката, основана на знанието и информацията, създава условия за повишаване на конкурентоспособността на компаниите, което дава възможност не само на големите компании (ТНК), но и на малките и средните предприятия (МСП) да участват активно в международните икономически отношения. За този процес значение имат ПЧИ, които обаче са силно повлияни от информационната икономика.

Експанзията на информационната икономика нарушава традиционната корпоративна логика, променя факторите, които определят фирмено-

то поведение. Необходимите качествени характеристики на ресурсите (човешки и материални) се променят.

Мотивите, които се налагат като водещи за пряко инвестиране в информационната икономика, са: достъпът до чужди технологични предимства, знания, опит, умения или реализиране на свои, в сътрудничество с компании от други страни; достъпът до качествени ресурси, които отговарят на изискванията на производството в информационната икономика като квалифицирани кадри, които имат отлични компетенции при обработката на информация и цифрови данни; наличието на цифрова инфраструктура в приемащите страни.

Анализът на ПЧИ в сектора на услугите сочи, че през последните 15 години 2/3 от осъществените сделки са инвестиции на зелено. В стойностно отношение ситуацията е същата. Темпът на нарастване на сливанията и придобиванията в сектора на услугите обаче е по-голям от темпа на нарастване на инвестиционните проекти на зелено.

Изведените препоръки за адаптиране на икономическата политика, така че да съответства на променената стопанска среда, характерна за информационната икономика, са в следните посоки: предлагане на публични услуги онлайн и изграждане на онлайн информационни портали; насърчаване на инвестициите в ИКТ и изграждане на технологични и иновационни центрове; създаването на подходяща инфраструктура за прилагане на ИКТ и използване на интернет; стимулиране развитието на науката и технологията, на дигитализацията на производството и търговията; подобряване на квалификацията и преквалификацията на работната ръка за работа с цифрови данни; създаване и поддържане на безопасна социална и бизнес среда с цел защита на интелектуалната собственост, личните данни, здравето и правата на потребителите.

С настоящото изследване не се претендира за изчерпателност при изясняване възможностите на инвестиране в „информационното общество“ и „информационната икономика“. Неопределеността в съдържателната страна на „информационната икономика“ е предпоставка и за неопределеността във формите и съдържанието на инвестиране, техните възможности в перспектива. Може да се обобщи, че „информационната икономика“ представлява оптимален идеален модел на икономически, политически и социален прогрес на страните в съвременния динамичен свят и това е предизвикателство за всички.

Използвани източници:

- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society: Information Age: Economy, Society, and Culture* (Vol. I). Blackwell Publishing Ltd.
- Central Intelligence Agency. (n.d.). *The World Factbook*. Retrieved August 2018, from Central Intelligence Agency Web site: <https://www.cia.gov>

- Chaminade, C., & Rabellotti, R. (n.d.). Technology-Driven FDI by Emerging Multinationals. *AIB Insights*, 15(2), pp. 11-14.
- Dunning, J., & Lundan, S. (2008). *Multinational Enterprises and the Global Economy* (2nd ed.). Cheltenham, Northampton,: Edward Elgar Publishing.
- Eden, L. (2016). *Multinationals and Foreign Investment Policies in a Digital World*. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development. Retrieved from <http://e15initiative.org/wp-content/uploads/2015/09/E15-Investment-Eden-FINAL-2.pdf>.
- Europa. (22 януари 2018 г.). Извлечено от Създаване и разрастване: https://europa.eu/youreurope/business/start-grow/intellectual-property-rights/index_bg.htm
- European Commission. (18 май 2018 г.). *Press Release Database*. Изтеглено на август 2018 г. от European Commission: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3742_bg.htm
- European Commission. (14 август 2018 г.). *Индекс за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото за 2018 г.* Извлечено от European Commission: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>
- Gestrin, M., & Staudt, J. (2018). *The digital economy, multinational enterprises and international investment policy*. Paris: OECD. Retrieved from www.oecd.org/investment/the-digital-economy-mnes-and-international-investment-policy.htm
- International Labour Organization. (2017, November). *Data*. Retrieved from The World Bank Web site: <https://data.worldbank.org>
- Statista. (2018). *Economy*. Retrieved from Statista: <https://www.statista.com/statistics/270233/percentage-of-global-rundd-spending-by-industry/>
- UNCTAD. (2013). *WIR2013: Global Value Chains: Investment and Trade for Development*. New York and Geneva: United Nations.
- UNCTAD. (2017). *World Investment Report 2017 Investment and the Digital Economy*. United Nations.
- UNCTAD. (2018, August 9). *Data Center*. Retrieved from UNCTADstat: <http://unctadstat.unctad.org>
- UNCTAD. (2018, June 6). *World Investment Report: Annex Tables*. Retrieved from United Nations Conference on Trade and Development Web Site: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>
- Банкеръ. (27 декември 2017 г.). *Управление и бизнес*. Изтеглено на август 2018 г. от Банкеръ: <http://www.banker.bg/upravlenie-i-biznes/read/varna-moje-da-stane-regionalen-lider-v-digitalniia-sektor>
- Белова, Л., & Стриженко, А. (2007). *Информационное общество: трансформация экономических отношений в мировой экономике*. Азбука.

- Бонева, И. (2004). *Новата икономика: Възникване, развитие, утвърждаване*. София: Авангард Прима.
- Василев, Й. (2004). Готов ли е малкият бизнес за “Новата икономика”? *Мениджър*(4).
- Василев, Й. (2007). Новите правила на бизнеса през XXI век. *Юбилеен алманах: Мениджмънт на 21 век. СА „Д. А. Ценов” – Свищов*.
- Върбанов, Р. (2007). България в европейското информационно пространство. *Библиотека “Стопански свят”*.
- Иноземцев, В. (2000). Парадоксы постиндустриальной экономики (инвестиции, производительность и хозяйственный рост в 90-е годы). *Международная экономика и международные отношения*(3).
- Калинкина, Н. (2010). Контуры формирования информационного общества в России: информатизация общества и развитие информационной инфраструктуры. *Экономические науки*(№3(2)), 494-499.
- Корнейчук, Б. (2006). *Информационная экономика*. Москва: Питер.
- Лилов, А. (2008). *Информационното(ите) общество(а)* (Том 3). София: Захарий Стоянов.
- Савченко, И. (2008). Информационное общество или общество знаний? *Успехи современного естествознания*.
- Тонев, М. (2007). *Икономика на информационното общество*. Варна: Варненски свободен университет “Черноризец Храбър” .